

Ημερίδες Επιμόρφωσης/Ενημέρωσης για τα επιλεγέντα Στελέχη Εκπαίδευσης του ΥΠΕΠΘ στα πλαίσια του Έργου με τίτλο: «Παραγωγή βοηθητικού εκπαιδευτικού υλικού για την εισαγωγή θεμάτων σχετικά με τα φύλα στην εκπαιδευτική διαδικασία» (Κατηγορία Πράξης 4.1.1.δ., ΕΠΕΑΕΚ II)

**Τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων
και η συμβολή τους στην υλοποίηση του έργου**

Ελένη Πρόκου

Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης, δεν θα επικεντρωθώ σε λεπτομέρειες σχετικά με τα χαρακτηριστικά των τεχνικών εκπαίδευσης ενηλίκων. Άλλωστε, θα μας δοθεί η ευκαιρία να τις γνωρίσουμε στα εργαστήρια που θα διεξαχθούν στο πλαίσιο του δεύτερου κύκλου των ημερίδων. Σε αυτόν τον πρώτο κύκλο των ημερίδων, θα μιλήσουμε για τους λόγους που μας ωθούν στη χρήση συμμετοχικών/ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών, στην προσπάθειά μας να προσεγγίσουμε τους/τις εκπαιδευτικούς ώστε να γνωρίσουν και να χρησιμοποιήσουν το εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με τα φύλα στην εκπαιδευτική διαδικασία σε ένα εύρος χρόνου.

Σε μεγάλο βαθμό αναλαμβάνετε το ρόλο των επιμορφωτών/επιμορφωτριών, τόσο κατά τη διάρκεια των πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεων με τους/τις εκπαιδευτικούς της περιφέρειάς σας, όσο και στην προσπάθειά σας να προωθήσετε πολιτικές επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στο εσωτερικό των σχολικών μονάδων. Η αποτελεσματικότητα του παρόντος εγχειρήματος έγκειται σε μεγάλο βαθμό στην ενεργό εμπλοκή των εκπαιδευομένων εκπαιδευτικών, δηλαδή, στο να τους/τις καταστήσετε περισσότερο ενεργούς/ές, συμμετόχους/ες στην εκπαιδευτική διαδικασία στις συναντήσεις που θα διοργανώσετε. Ο ρόλος σας ως εμπυχωτών/εμπυχωτριών αναδεικνύεται μέσα από τη χρήση ενεργητικών/συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών (συζήτηση, καταγισμό ιδεών, ομάδες εργασίας, παιχνίδι ρόλων κ.λπ.)¹ οι οποίες συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό τόσο στην πληρέστερη γνωριμία των εκπαιδευτικών με το παρόν υλικό, όσο και στον πολύ σημαντικό στόχο του κριτικού στοχασμού των εκπαιδευτικών πάνω σε παγιωμένες αντιλήψεις και στάσεις που αφορούν στο ρόλο των

φύλων στην κοινωνία. Για να είναι αποτελεσματικό το εγχείρημα και να χρησιμοποιήσουν το υλικό οι εκπαιδευτικοί σε μάκρος χρόνου, θα πρέπει πρώτα απ' όλα οι ίδιοι/ιες να αναστοχαστούν πάνω στις εμπειρίες τους και στις υπάρχουσες παγιωμένες (και συχνά ασυνείδητες) αντιλήψεις που έχουν σχετικά με το ρόλο των φύλων.

Τι είναι όμως ο κριτικός στοχασμός; Θα σας διαβάσω πώς περιγράφει τη διαδικασία του κριτικού στοχασμού ένας σημαντικός θεωρητικός του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων, ο Jack Mezirow, μέσα από αποσπάσματα που βρίσκονται στο κείμενο των Mezirow & Associates (1990):

Ο όρος κριτικός στοχασμός αναφέρεται αποκλειστικά στην αμφισβήτηση της εγκυρότητας των πρότερων υποθέσεων της προαποκτηθείσας μάθησης. Αναφέρεται στο ζήτημα της αιτιολόγησης των συλλογισμών μας με βάση τους οποίους αρχικά αντιμετωπίζουμε ή προσδιορίζουμε ένα ζήτημα ή ένα πρόβλημα. Το να συνειδητοποιήσουμε όμως με κριτικό τρόπο τις ίδιες τις πρότερες υποθέσεις μας απαιτεί να αμφισβητήσουμε τα παγιωμένα και συνήθη σχήματα των προσδοκιών μας, τις απόψεις με τις οποίες εκλογικεύουμε και κατανοούμε τον κόσμο, τους άλλους και τον εαυτό μας.

Για να αμφισβητήσουμε την εγκυρότητα μιας βαθιά ριζωμένης άποψης που θεωρούμε ως δεδομένη και που βασίζεται σε μια πρότερη υπόθεση για τον εαυτό μας, ενδέχεται να χρειασθεί να αρνηθούμε τις αξίες που βρίσκονται πολύ κοντά στο κέντρο της αντίληψής μας. Ένα παράδειγμα είναι ο τιμητικός ορισμός του τι σημαίνει: «καλή γυναίκα», που αμφισβητήθηκε με τη συνειδητοποίηση που αναδύθηκε από το γυναικείο κίνημα.

Η αμφισβήτηση και η άρνηση των συμβατικών κριτηρίων αυτο-αξιολόγησης είναι πάντα μια δυνατή εμπειρία, που διαταράσσει συναισθηματικά το άτομο. Η αλλαγή άποψης έχει γνωστική, συναισθηματική και βουλευτική διάσταση. Η δραστηριοποίηση προς μια νέα αντίληψη των πραγμάτων μπορεί να εμποδιστεί από εσωτερικές ή εξωτερικές ανάγκες (ή και τα δύο), περιστασιακά γεγονότα, ψυχικούς παράγοντες, ή απλά από ανεπαρκή πληροφόρηση ή από έλλειψη της ικανότητας να προχωρήσουμε.

Γινόμαστε κριτικά σκεπτόμενοι άνθρωποι αμφισβητώντας τον καθιερωμένο ορισμό ενός ζητήματος (ή προβλήματος), ίσως βρίσκοντας μια νέα μεταφορά που να επαναπροσδιορίζει τις προσπάθειες επίλυσης ενός προβλήματος ή εκ νέου θεώρησης ενός

ζητήματος με πιο αποτελεσματικό τρόπο. Αυτή η πολύ σημαντική προσωπική δυναμική μάθησης, είναι ανάλογη της διεργασίας αλλαγής παραδείγματος, που ο Kuhn χαρακτήρισε ως τον τρόπο με τον οποίο γεννιούνται οι επαναστατικές ιδέες στην επιστήμη, οι οποίες τελικά δεν είναι παρά ένας πιο τυπικός τρόπος έρευνας για να αποδώσουμε νόημα σε μια εμπειρία. Καθώς συναντάμε νέες απόψεις που μας βοηθούν να εξηγήσουμε τις δυσαρμονίες ή λαθεμένες (στρεβλωμένες) αντιλήψεις που αντιμετωπίζουμε στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε την πραγματικότητα, οι αλλαγές παραδείγματος τόσο σε προσωπικό όσο και σε επιστημονικό επίπεδο μπορούν να επαναπροσανατολίσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο.

Η αλλαγή άποψης μπορεί να είναι προσωπική υπόθεση όπως συμβαίνει στην ψυχοθεραπεία, ή ομαδική, όπως συμβαίνει στους κύκλους μάθησης του Freire ή στη λαϊκή επιμόρφωση στη Λατινική Αμερική. Μπορεί επίσης να είναι συλλογική, όπως στα πολιτειακά δικαιώματα, στην εναντίωση στον πόλεμο ή στα γυναικεία κινήματα. Η αλλαγή άποψης είναι μια διεργασία κατά την οποία το άτομο συνειδητοποιεί κριτικά το πώς και το γιατί οι υποθέσεις του καθορίζουν τον τρόπο που σκέφτεται, αντιλαμβάνεται και συναισθάνεται τον κόσμο. Το άτομο συνειδητοποιεί κριτικά το πώς θα επαναδιατυπώσει αυτές τις υποθέσεις ώστε να πετύχει μια πιο περιεκτική, οξυδερκή, διαπερατή και ολοκληρωμένη προοπτική και το πώς θα λάβει αποφάσεις ή θα δράσει βάσει αυτής της νέας κατανόησης.

Ο κριτικός στοχασμός σε θέματα σχετικά με τα φύλα μπορεί να γίνει (και γίνεται σε μεγάλο βαθμό) σε ατομικό επίπεδο. Όμως μπορεί να πραγματοποιηθεί και σε ομαδικό επίπεδο, κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Κατά τη διάρκεια, δηλαδή, των συναντήσεων με τους/τις εκπαιδευτικούς της περιφέρειάς σας, αλλά και στην προσπάθειά σας να προωθήσετε πολιτικές επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στο εσωτερικό των σχολικών μονάδων για την αποτελεσματική χρήση καινοτόμου εκπαιδευτικού υλικού, όπως είναι το συγκεκριμένο υλικό που αφορά τη διάσταση των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Βιβλιογραφία

Κόκκος Α., «Οι Εκπαιδευτικές Τεχνικές», στο: Βαϊκούση Δ., Βαλάκας Ι., Κόκκος Α. & Τσιμπουκλή Α., *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Το Πεδίο, οι Αρχές Μάθησης, οι Συντελεστές*, σσ. 13-86, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, 1999.

Κόκκος Α., «Τεχνικές Εκπαίδευσης στις Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις», στο: Κόκκος Α. & Λιοναράκης Α., *Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων – Διδασκομένων*, σσ. 187-240, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, 1998.

Mezirow J., «Πώς ο Κριτικός Στοχασμός Ενεργοποιεί τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση» (Πρώτο κεφάλαιο από το βιβλίο του J. Mezirow & Associates: *Fostering Critical Reflection in Adulthood*, Jossey-Bass, San Francisco, 1990), μετάφραση: Νέλλη Αποστολοπούλου – Γεωργία Μέγα, δημοσιευμένο κείμενο στο <http://www.adulteduc.gr> (προσπελάστηκε τον Απρίλιο του 2008).

Σημειώσεις

---

¹ Ενδεικτικά, αναφέρονται οι βασικές εκπαιδευτικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση ενηλίκων και που σύμφωνα με τον Κόκκο (1998 και 1999) είναι οι εξής:

1) Εισήγηση. Αναφέρεται στη μετάδοση γνώσεων και εννοιών σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Χρησιμοποιείται όσο το δυνατόν λιγότερο. Προτιμάται συνήθως όταν πρέπει να καλυφθεί ένα μεγάλο εύρος πληροφοριών σε σύντομο χρονικό διάστημα. Όταν χρησιμοποιείται, εμπλουτίζεται με ερωτήσεις-απαντήσεις, συζήτηση, καταγισμό ιδεών.

2) Ερωτήσεις – απαντήσεις. Οι ερωτήσεις τίθενται συνήθως από τον/την εκπαιδευτή/εκπαιδευτρια. Συνδυάζεται και εναλλάσσεται με μία άλλη τεχνική (κυρίως την άσκηση ή την εισήγηση), γεγονός που προσδίδει ποικιλία και ενδιαφέρον στη μαθησιακή διεργασία.

3) Συζήτηση. Συνίσταται στην ανταλλαγή απόψεων μέσα στην εκπαιδευτική ομάδα γύρω από ένα θέμα ή πρόβλημα, με στόχο να προκύψουν εναλλακτικές λύσεις ή συμπεράσματα.

4) «Καταγισμός ιδεών». Συνίσταται στην πολυεπίπεδη εξέταση ενός ζητήματος ή μιας κεντρικής έννοιας μέσω της υποκίνησης των εκπαιδευομένων να προβούν σε ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση ιδεών. Το προϊόν του «καταγισμού» καταγράφεται στον πίνακα και ο σχολιασμός που έπεται αποσκοπεί στην αποκάλυψη των πολλαπλών πτυχών ενός ζητήματος, στην επίλυση ενός προβλήματος, στον εμπλουτισμό των γνώσεων, στην αλλαγή ή εδραίωση πεποιθήσεων.

5) «Χιονοστιβάδα». Αποσκοπεί στην ανταλλαγή απόψεων με στόχο την προώθηση και διεύρυνση του προβληματισμού γύρω από ένα ζήτημα. Η μεθοδολογία έχει ως εξής:

- ο Αποφασίζεται η ομάδα των εκπαιδευομένων να επεξεργαστεί ένα ζήτημα.
- ο Κάθε εκπαιδευόμενος/η, ατομικά, σχολιάζει γραπτά το ζήτημα.
- ο Συγκρίνει τα σχόλιά του με έναν/μία άλλον/άλλη εκπαιδευόμενο/η.
- ο Η παραπάνω δραστηριότητα επαναλαμβάνεται μέσα σε ομάδες των τεσσάρων.
- ο Οι απόψεις των ομάδων παρουσιάζονται στην ολομέλεια, γίνεται σύνθεση, εξάγονται συμπεράσματα.

---

6) Ομάδες εργασίας. Οι εκπαιδευόμενοι/ες, κατανεμημένοι/ες σε ομάδες εργασίας, ανταλλάσσουν εμπειρίες ή εκπονούν ασκήσεις με σκοπό την πληρέστερη επεξεργασία της διδακτέας ύλης. Στο επίκεντρο βρίσκεται η ποιότητα της συνεργασίας, το κλίμα μέσα στην ομάδα και τα αποτελέσματα που προκύπτουν.

7) Πρακτική άσκηση. Συνίσταται στην επεξεργασία ενός ζητήματος, στην επίλυση ενός προβλήματος κ.ά., κάτω από την επίβλεψη του/της εκπαιδευτή/εκπαιδευτριας. Οι εκπαιδευόμενοι/ες οδηγούνται σε δράση, που την ακολουθεί ανάλυση των αποτελεσμάτων, άντληση γενικών αρχών, διασύνδεση με συστήματα γνώσεων.

8) Παίξιμο ρόλων. Οι εκπαιδευόμενοι/ες υποδύονται ρόλους, που συνδέονται με μια εξεταζόμενη κατάσταση στον επαγγελματικό ή στον κοινωνικό τομέα, με στόχο μέσα από το βίωμα να κατανοήσουν βαθύτερα την κατάσταση και τις αντιδράσεις τους απέναντί της.

9) Μελέτη περίπτωσης. Πρόκειται για μια μορφή σύνθετης πρακτικής άσκησης, στο πλαίσιο της οποίας, ένα πραγματικό ή υποθετικό παράδειγμα, που αντανακλά μια ευρύτερη κατάσταση, παρουσιάζεται στους/στις εκπαιδευομένους/ες με σκοπό να αναλυθεί σε βάθος και να διερευνηθούν οι εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που αναδύονται.

10) Επίδειξη. Μέσω της επίδειξης οι εκπαιδευόμενοι/ες μαθαίνουν, παρατηρώντας πρώτα τον/την εκπαιδευτή/εκπαιδευτρια να εκτελεί ή να παρουσιάζει μια εκπαιδευτική πράξη και ύστερα επαναλαμβάνοντας οι ίδιοι/ες, υπό την καθοδήγησή του/της, την πράξη της οποίας υπήρξαν θεατές.